

ADATOK AZ ÓCSAI TÁJVÉDELMI KÖRZET ÉS A DABASI TURJÁNOS TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLET TÖRTÉNETÉHEZ A MEGALAKULÁSTÓL 1990-IG

SÁRA János

2119 Pécel, Hősök útja 36/A. E-mail: sarajanos@freemail.hu

Jelen írásban az Ócsai Tájvédelmi Körzet és a Dabasi Turjános Természetvédelmi Terület történetének ismeretéhez kívánok hozzájárulni. A dolgozatban igyekeztem összegyűjteni azokat a körülményeket, melyek végül az említett védett területek létrehozásához vezettek. A területen, a természetvédelem szolgálatában töltött 30 év során, számos olyan érdekes eseményt éltem meg, melyek nagyban alakították a terület védelmének sorsát. Ezek fontosak lehetnek a terület jelenlegi állapotának megértéséhez, és egy esetleges későbbi átfogó történeti munkához is.

Kulcsszavak: Dabasi Turjános, kopjafás temető, Ócsai Tájvédelmi Körzet, természetvédelem története

BEVEZETÉS

1967 óta erdész-természetvédelmi területkezelőként, illetve természetvédelmi őrként dolgoztam. Eleinte a Gödöllői Állami Erdőgazdaságnál, Budapest környékén és a Pilisben, majd a Dél-alföldi Erdő és Fafeldolgozó Gazdaságnál a Szegedi Fehér-tavon, Pusztaszer és Ásotthalom térségében. Ezen a környéken már 1963 óta rendszeresen jártam a vidéket dr. Beretzk Péterrel, „a szegedi Fehér-tó atyjával” és barátjaival, hallgattam fejtegetéseiket a madárvilágról, a kibontakozóban lévő természetvédelemről. 1974 tavaszán kerültem Ócsára, azzal a feladattal, hogy a környékbeli védett területekkel kapcsolatos természetvédelmi teendőket ellássam. Az itt eltöltött közel 30 év során különböző beosztásokban, különböző állami szervezetekhez tartozva, de mindig a természetvédelem ügyét szem előtt tartva végeztem munkámat, legyen szó akár a természeti értékek megóvásáról vagy a kultúr-történeti értékek megmentéséről. 1986-ban, rövid időre az OTvH-ban láttam el a természetvédelmi őrszolgálat adódó teendőket, majd a Bükk Nemzeti Park igazgatóságánál készítettem elő a Gödöllői Dombvidék Tájvédelmi Körzet kialakítását. Akkor a Kelet-Pest megyei dombvidéki részek, a BNPI-hez, Egerhez tartoztak. A természetvédelmet jellemző, újabb nagy átszervezések eredményeként, a Pest megye keleti fele, ismét a Budapesti Természetvédelmi Igazgatósághoz

került, velem együtt. Hamarosan az újonnan alakult Gödöllői Dombvidék TK-nak és az Ócsai TK-nak együttes tájvédelmi körzetvezetője lettem. Jelen visszaemlékezésben nem célolok a tárgyalt vidék természetvédelmének történetét teljes körűen feltárni. Sokkal inkább az általam ismert vagy általam megélt eseményeket szeretném papírra vetni, hozzájárulva ezzel is az ország e kimagasló természeti értékének alaposabb megismeréséhez. Az alábbi történeteket jellemzően időrendi sorrendben mutatom be, de ahol indokolt, ott ettől eltérve.

ELŐTÖRTÉNET

Ócsa–Dabas–Inárcs térsége láp-, illetve mocsárvidékének természettudományos kutatása már az 1800-as évek legelején megkezdődött, amikor Kitaibel Pál több útja alkalmával is érintette a területet, és gyűjtött is ott (LÖKÖS 2001). Az 1800-as évek közepétől kezdve elsősorban Anton Kerner írásaiban találunk a területre, illetve tágabb környezetére vonatkozó botanikai adatokat. KERNER (1858) a közeli Soroksárt és Vecsést is említve jelenteti meg *Über die Zsombék-Moor Ungarns* című cikkét a zsombékosokról. De több tucat közleményből álló, florisztikai adatokat közlő – *Die Vegetations-Verhältnisse des mittleren und östlichen Ungarns und angrenzenden Siebenbürgens* címmel az Österreichische botanische Zeitschrift hasábjain 1867-től megjelent – cikksorozatában is gyakran olvashatjuk Dabas nevét.

A magyar botanikusok az 1900-as évek első felében kezdtek behatóbban foglalkozni a környék lápvidékével. A terület növényzetét tárgyaló első jelentős cikk Tuzson János tollából látott napvilágot, melyben a környék turjánjait és „mocsárszemeit” jellemzi (TUZSON 1915). Témánk szempontjából azonban egy 1914-ben megjelent cikke bír nagyobb jelentőséggel. Ebben a Nyírség lápos, zsombékos területeit jellemzi, megjegyezve azt, hogy azokhoz hasonlóak a Duna–Tisza közén is előfordulnak. Az itt tenyésző botanikai kuriózumok kapcsán a következő megjegyzést teszi: „*Ha ezek a Duna–Tisza köze száraz homokpusztáinak közepette ma kipusztulnának, aligha telepednének többé vissza. Ilyen ingoványos rétet láttam pl. Pestmegyében Dabas mellett és bizonyára van még több is, azonban a kultúra már nagyon sietteti eltűnésüket.*” TUZSON (1914). Így tehát, már az első cikk, mely csak említést tesz a Dabas környéki lápokról, egyben veszélyeztetettségükre is felhívja a figyelmet.

Néhány évvel később, 1917-ben Boros Ádám átfogó kutatásba kezdett a területen. Megfigyeléseiről először 1929 február 4-én számolt be a Természet-tudományi Társulat Növénytani szakosztályülésen (BOROS 1936).

Boros Ádám előadása tekinthető az első mozzanathoz, mely végül a terület védetté nyilvánításához vezetett. Rá hivatkozva ugyanis Kaán Károly 1931-ben

Természetvédelem és a természeti értékek címmel megjelent alapvető művének *Rezervációra ajánlatos egyéb helyek* című fejezetében így ír: „*Külön flóra-rezerváció lenne kívánatos az Ócsától Alsó-Dabasig, Csengődtől Kiskőrösig húzódó és illetve Kecel mellett a községi erdőben levő mocsári kőrisedők és zombéklápokból.*” Megjegyzi azt is, hogy „*ezek a részek állítólag nem esnek a lecsapolás alá vont területbe*”.

Mindeközben Boros Ádám folytatta a terület botanikai feltárását, melynek részletes eredményeit 1936-ban tárta a szakközönség elé. Cikkében megjegyzi, hogy ez idáig számos botanikai érdekesség maradt rejtve a lápvidéken, melyet azzal magyaráz, hogy korábban a terület járhatatlan volt. Megfogalmazása szerint „*1928-ban volt a florisztikai vizsgáladás eldoradoja. A terület lápvegetációja még lényegében érintetlen volt, viszont a terület már annyira lecsapolódott, hogy keresztül-kasul át lehetett rajta hatolni és az egészet be lehetett járni. 1929 óta a zombékosok rohamosan pusztulnak.*” Így tehát, az a visszás helyzet állt elő, hogy épp a terület természeti értékeinek pusztulását okozó lecsapolások tették lehetővé azok megismerését is. Erre azonban csak igen rövid idő állt rendelkezésre: „*Ez indít arra, hogy adataimat közreadjam, a terület további tanulmányozásának a lecsapolás miatt évről-évre úgylis kevesebb lehetősége lesz.*” Sőt, egyes területek úgy alakultak át végérvényesen, hogy arról szakembernek nem volt lehetősége feljegyzéseket készíteni: „*A gyóni »Nagyvíz« és a tőle délre lévő terület tanulmányozásával elkéstem, 1933-ban ottjártamkor a lecsapolás már olyan előrehaladott volt, hogy a régi, kétségkívül szintén dús vegetációjú zombékosnak csupán romjait és növényzetének utolsó mohikánjait találtam meg.*” Ezzel szemben a környékbeli mocsárerdők jobb állapotáról számol be. Cikkének zárógondolatai között ezt olvashatjuk: „*Tanulmányom során a két lápterületről régebben közölt (Kerner; Menyhárt-féle) érdekességeket mind sikerült újra megtalálni, sőt ezek száma erősen szaporodott, ami azt bizonyítja, hogy ezeken a szerencsés foltokon máig megmaradt az ősi vegetáció, tehát annak megvédésével – bár az utolsó óra közeledik – még nem késtünk el.*” (a másik vizsgált terület Csengőd, Kiskőrös és Kecel közötti lápterület volt) (BOROS 1936).

Érdemes felfigyelni rá, hogy míg Tuzson János a körvonalazódó pusztulásra hívja fel a figyelmet, addig 22 évvel később Boros Ádám már a védelmet sürgeti, figyelmeztetve arra is, hogy ha ezt a döntést sokáig halogatják, akkor már nem lesz értelme.

Az 1930-as évek legvégén Jávorka Sándorral és Zólyomi Bálinttal egészül ki a terület védelméért szót emelő botanikusok sora. Ők levélben fordultak (feltehetően) az Országos Természetvédelmi Tanácshoz, melyben részletes indoklással, és cselekvési javaslatokkal a terület védetté nyilvánítását kérik. (A dátum, illetve a levél címzettjével kapcsolatos bizonytalanság oka, hogy

a másolatban fennmaradt levél nem teljes, a fenti adatok hiányoznak.) A levél az „*Ócsa–Dabas vidéki turjánok és láperdő részletek*” címet viselte. Kaán Károly fenti javaslata kapcsán felhívták a figyelmet arra, hogy míg az Ócsától és Dabastól D-re, illetve Ny-ra eső területek a fő lecsapoló csatorna közvetlen körzetébe esnek, addig az Ócsa és Dabas környéki terület a főcsatorna vég-ső kiágazási területére esik, így „*remélhető részbeni megmentésük*”. Ezt követően részletezik a terület botanikai értékeit, majd a védelemmel kapcsolatos részleteket tárgyalják a következők szerint: „*A védelem célja a lápvidéket létében fenyegető lecsapolás korlátozása, a rétek további feltörésének és az erdőirtásoknak megakadályozása. A lecsapolás már eddig is súlyosan károsította az ősi növényzetet [...]. A Duna–Tisza közének utolsó megmaradt nagy lápterületét mindenképpen meg kell mentenünk. Miután a lecsapolástól egyes közbenső részeket megóvni majdnem lehetetlen, a később (a helyszínen) kijelölendő kisebb rezervációs részletek körül az egész vidéket természetvédelmi körzetnek kell nyilvánítani.*” A részletezett javaslat szerint két körzet kijelölését tartották indokoltnak, az egyik Ócsától Sáriig, míg a másik Dabas környéki lápterület védelmét szolgálná. A még el nem készült lecsapoló csatorna kapcsán műszaki megoldást is javasolnak, miszerint duzzasztó zsilipek megépítésével a „*lápmedencét éltető víz*” elfolyása megakadályozható. A védelmi intézkedések kapcsán igen előremutató javaslatokat tesznek: „*A térképen megjelölt két tájvédelmi körzetben tiltassék el a rétek feltörése, tőzeg kitermelése (ami eddig sem történt), zombékok irtása, viszont a terület továbbra is szabadon kaszálható. A terület erdeit csak kiméletesen lehessen kihasználni. Idegen fajokkal való felújítás eltiltandó. Az eddig ott tenyésző fafajok lehetőleg természetes felújítással őrizendők meg.*” Úgy ítélik meg, hogy kisajátításra „*egyelőre*” nincs szükség. Az említett duzzasztó zsilipek kapcsán megemlítik, hogy ezek miatt a tulajdonosokat korlátozás érheti, akiket kártalanítani kell.

Az időközben kitört II. világháború, és az azt követő társadalmi, illetve politikai változások jó másfél évtizedig megakasztották a terület védetté nyilvánításával kapcsolatos törekvéseket.

1952-re vonatkozóan újabb állapotjellemezést kapunk a területről HORVÁTH (1954) cikkéből, aki többek között Ócsa környékének puhatestűit vizsgálta. A lecsapolás eredményeiről így ír: „*Kiszáradt állapotban találtam, csupán a levezető árokban volt víz, pontosabban szólva, sötét iszapos latyak. A vízi fajok még éltek az utolsó menedékül szolgáló árok vizében, míg a kiszáradt sásos rész tőzeges talaján tömegesen heverték a nagyrészt már kiféheredett üres héjak.*”

Az 1950-es évek közepétől sorra születtek a tudós társadalom tagjainak tollából az Országos Természetvédelmi Tanácsnak címzett levelek, melyekben a terület védelmét kérték. Elsőként 1955. május 27-én kelt levelében Soó Rezső

írta a következőket: „Azzal a kéréssel fordulok az Országos Természetvédelmi Tanácshoz, hogy az ócsa–dabasi lápvidék egyes megfelelő területeit természetvédelmi területté nyilvánítani szíveskedjenek.” Kérését a terület ritka fajaival és társulásaival, illetve azzal a ténnyel támasztja alá, hogy az Alföldre egykor jellemző mocsári és lápi élőhelyeknek mára már csak töredékei maradtak meg. „Érthető és indokolt tehát, ha e területet meg akarjuk menteni a végső pusztulástól az oktatás és tudományos kutatás számára. A teljes megsemmisülés veszélye pedig az utóbbi évek intenzív csatornázása gépesített tűzegtermelése és erdő-kitermelése következtében fokozottabban fennáll, mint valaha.” Mindemellett tájképvédelmi szempontból is védelemre méltónak tartja.

1956. október 19-én kelt levelében Komlódi Magda, aki jól ismerte a területet, az ELTE Növényrendszertani Intézete nevében fogalmazott levelet hasonló kéréssel: „Az ELTE Növényrendszertani Intézete kéri, hogy az Ócsai turjánvidék ősi jellegüket megtartott láperdeiből a botanikailag értékes és tájképi szépséget adó területeket természetvédelemre kijelölni szíveskedjenek.” Javaslataiba konkrét erdőrészleteket is nevesít az ócsai Turján- és Nagy-erdőből, illetve a Mádencia-erdőből. A javaslatokat florisztikai, cönológiai és zoológiai adatokkal támasztotta alá. Levelét végül így zárja: „Tekintve, hogy a mind zoológiai, mind pedig botanikai szempontból igen értékes és szép lápvidék épséges a csatornázás, fakitermelés, legeltetés stb. következtében erősen veszélyeztetve van, feltétlenül indokolt, hogy természetvédelmi megmentéséről gondoskodják a Természetvédelmi Tanács.”

Dudich Endre, ezúttal a terület zoológiai értékeit sorakoztatja fel a védelem szükségességének alátámasztására 1957. június 5-én kelt levelében. Levelének végén így fogalmaz: „A fentiek figyelembevételével nyomatékosan felhívjuk a Természetvédelmi Tanács figyelmét a védetté nyilvánítás szükségességére és sürgősségére. Javasolnánk, hogy a védett részek csatornahálózatát is valamiképpen csökkentésük, mert különben a kiszáradás lassan, de biztosan tönkreteszi ezt a rendkívüli érdekes faunát.”

Arról nincs információnk, hogy az idézett leveleknek milyen volt a fogadtatása a Természetvédelmi Tanácsban, de biztosra vehető, hogy az 1960-ban, illetve 1965-ben bekövetkezett védetté nyilvánításokban alapvető szerepet játszottak. Elsőként 1960-ban Ócsa határában nyilvánították védetté a turjános 191 ha kiterjedésű részét: az ócsai Nagy-erdőt és a Mádencia-erdőt, Ócsai turjános néven. (Az Országos Természetvédelmi Tanács 63/1960. OTT számú határozata az Ócsa határában fekvő turjános védetté nyilvánításáról.) (1. ábra).

1965-ben a Dabas határában fekvő 44 ha-os láprét és erdő kapott védelmet (Az Országos Természetvédelmi Hivatal 1939/1965. OTvH számú határozata a Dabas határában fekvő turjános láprét és erdő védetté nyilvánításáról.)

1. ábra. Az 1960-ban védetté nyilvánított Ócsai turjános TT határát jelző tábla 2008-ban (fotó: Vidéki Róbert)

2. ábra. Az Öregfalu rész, gémeskúttal, fakerítésekkel, 1974 (fotó: Sára János)

Mindkét létrejött természetvédelmi terület esetében az Országos Természetvédelmi Hivatalt jelölték meg természetvédelmi kezelőként.

A két terület védetté nyilvánítása és az Ócsai Tájvédelmi Körzet 1975-ös létrehozása közötti eseményekről, a területen zajló természetvédelmi tevékenységről nem sokat tudunk. Természetvédelmi vonatkozásokat is tartalmazó publikációkban is csak ritkán bukkannak fel. Éppen csak említését találjuk KENYERES és TILDY (1960) *Védett természeti ritkaságaink* című munkájában Magyarország jelentősebb természetvédelmi területei között, míg PAPP (1966) *Védett területek, növény- és állatritkaságok* címmel megjelent ismeretterjesztő kötetében rövid leírást is olvashatunk. ANON. (1966) a Dabasi Turjános védetté nyilvánításáról számol be a *Népszabadság*-ban.

1971-ben a Pest megyei Tanács Tervező Vállalat készítette el Ócsa község összevont rendezési tervét, mely műemlék-, táj- és természetvédelmi előírásokat is tartalmaz. Szabályozza az építési tevékenységeket a református templom és az Öregfalu (2. ábra) megóvása érdekében, továbbá megjegyzi, hogy a településtől D-re elterülő természetvédelmi terület, illetve a „*jelenleg védetté nyilvánítása alatt álló terület*” esetében az OTvH előírásai érvényesek. Ebből tehát kiderül, hogy a tájvédelmi körzet létrehozását megalapozó munka már folyamatban volt.

1973-ban Kemény Bertalan és Ottlik Gábor tollából *Környezetvédelem-környezetfejlesztés Ócsán és környékén* című tanulmány látott napvilágot. Ebben felhívják a figyelmet az Ócsa környéki területek országos jelentőségű értékeire, de kitérnek arra is, hogy bizonyos érdekellentétek is vannak. Végül kijelentik, hogy „*Ócsa nagyközség anyagi és erkölcsi ereje, a településfejlesztés helyi energiái ezeket egyedül mozgásba hozni, koordinálni nem elegendő.*”

Ahogy arról fentebb már értesültünk, Boros Ádám a területet ismerte, és védetté nyilvánítását lehetőségeihez képest igyekezett elősegíteni. Erre példa a

Hazafias Népfrent Város és Községpolitikai Bizottságának fóruma, ahol 1972 novemberében az Ócsa környéki területekkel kapcsolatban tartott beszédében kifejtette, hogy a területfejlesztést és a környezetvédelmet össze kell hangolni. Megítélése szerint a természetvédelmi munka akkor lesz eredményes, ha a passzív védelmet a terület egyéb környezeti és kulturális értékeinek aktív védelmi rendszerébe sikerül illeszteni. Kifejtette véleményét arról is, hogy a természetvédelmi terület, tudományos értékén túlmenően az ismeretterjesztés és főként az iskolai alapfokú környezetvédelmi oktatás egyik igen alkalmas bázisa is lehet. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartja a védett terület növény- és állatvilágát sokoldalúan bemutató, a biocönózist teljes keresztmetszetében illusztráló fotó, film, herbárium stb. anyag összegyűjtését, feldolgozását és bemutatását. Úgy gondolta, hogy ezt egy helytörténeti gyűjteménnyel közösen kell megvalósítani.

Nem sokkal a tanácskozás után – 1973. január 2-án – Boros Ádám elhunyt, de az általa megfogalmazott gondolatok, javaslatok a későbbiekben megvalósultak.

Jómagam 1974 tavaszán kerültem Ócsára a környék már védett területei természetvédelmi feladatainak ellátására. Így lettem az Ócsai-turjános (Ócsai Nagy-erdő és Mádencia-erdő), a Dabasi Turjános és a Csévharaszi-borókás Természetvédelmi Terület, erdész-természetvédelmi kerületvezető erdésze.

Feladatomból volt a területek állapotának, környezetének és veszélyeztető tényezőinek felmérése és a természetvédelmi kezelés megszervezése.

Munkaadóm a Debreceni Állami Erdőrendezőség (Ócsa ekkor odatartozott), míg szakmai főnököm Nagy Antalné erdőmérnök volt. Munkámat mindenben támogatták, elláttak a szükséges felszereléssel, kataszteri és rétegvonalas térképekkel.

A nagy távolság miatt teljes önállósággal szervezhettem a természetvédelmet, tartottam a kapcsolatot a Természetvédelmi Hivatal szakembereivel, dr. Győry Jenő főmérnökkel, a kialakulóban lévő Budapesti Természetvédelem szakembereivel, Kopasz Margit főfelügyelővel, a tudósokkal, a helyi szervezetekkel és környékbeli lakosokkal. Részt vettem a védett terület bővítésének előkészületeiben, a tulajdonképpeni TK létrehozásának megalapozásában. A dabasi földhivatalnál kigyűjtöttem a jövőendő tájvédelmi körzet földügyi adatait és közben megismerkedtem minden érdekelttel, baráttal és ellenérdekeltekkel egyaránt.

A vizes területek védelme miatt fontos volt a Dabasi Vízgazdálkodási Társulattal, a KÖVIZIG dabasi kirendeltségének helyi vezetőivel és dolgozóival kialakított kapcsolat. A vízügyi szakemberek, a vizek elvezetésében gondolkoztak, gondozott csatornában, árapasztók építésében. A vizek visszatartása, a vízszintek magasan tartása, vízvisszatartó műtárgyak, zsilipek, mederbukók építése

csak sok évi munkálkodásunk és a természetvédelem anyagi támogatásával, fokozatosan, lassan, valósulhatott meg.

A vízügyi elképzelések és a természetvédelmi törekvések gyakran szemben álltak egymással. Erre jó példa egy 1973-ban bekövetkezett eset. Ekkor egy felhőszakadás alkalmával az ócsai mozi pincéjét elöntötte a víz, a tanácselnök szerint a „turján vize”, aki elrohant a vízügyhöz, a pártbizottsághoz és a minisztériumba, a tarthatatlan állapot miatt. Ekkor még az ócsai vizek, a lápmedence déli oldalán, a Duna-völgyi-főcsatornába ömlöttek. Hosszú szakaszon biztosították a réti mélyedések vízellátását. A vízügyi terv közepén átvágva, összekötötte a régi csatornákat, megépítve, a XXVI. árapasztót a Duna–Tisza-csatornáig. Ebben a felső részekről gyorsabban folyt le a víz, míg az alsó részek nem kaptak elég vízutánpótlást, sőt a Nagy-erdőből, az eredeti csatornán, visszafelé folyt. Mikor Ócsára kerültem, az akkor titkos, rétegvonalas térképeket tanulmányozva nyilvánvalóvá vált, hogy a mozi pincéjét nem a turján vize öntötte el, mivel a pince 105 méter magasan van a Balti-tenger felett, míg az A-3-as csatorna a falu szélén 100 méteren fut. Mire ez kiderült, a vízügyi szerveknek biztosították a lecsapoló munkálatokhoz a pénzt és megindultak a munkálatok. Azt a nézetet vallották, hogy a befogadótól kell kezdeni a vízrendezést (ez itt a vizek lecsapolását jelenti), és az mit sem számít, hogy a lápmedence a kettő között húzódik, kb. 98 méter tengerszint feletti magasságban. (Csak jóval később, az 1990-es évek végén a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság törekvéseire sikerült, a nagyobb arányú, „vizes” rekonstrukciót megindítani.)

Nem csak a vízügyi beavatkozások jelentettek veszélyt a területre. 1974-ben és 1975-ben történt, hogy az Öreg-turjánban, a tőzegbányászattal még nem érintett részeken, a Csordajárás területén és a Kiskörös-alja legelőn, melyeket ekkor még védelemre terveztünk, láttam, hogy 500 méterenként a kavicsrétegbe kutatófúrásokat végez a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat. 50 méter mélyre, a pannon agyagig fúrtak és az odáig terjedő kavicsrétegből vettek talajmintákat. Száznál több ilyen fúrás történt már. Elmondták, hogy a Kecskeméti Házgyár nyersanyagellátásához kavicsbányát fognak nyitni, mivel itt már úgymint működő bányatelek van. Kinevettek, amikor mondtam, hogy itt természetvédelmi terület lesz. Másnap bementem a Költő utcába, a Természetvédelmi Hivatalba a főmérnökökhöz. Meghallgattak, majd Varga Imre főmérnök közölte, hogy nincs itt semmi baj, mert mi főhatóság vagyunk. Majd engedélyt kérnek, és mi elutasítjuk. Rakonczay Zoltán kinevezésével ekkor kezdett átalakulni a természetvédelem. A bányaugyekkel foglalkozó főfelügyelő, Somlai Ferenc próbálta a kavicsbánya kérdést a helyére tenni. Kavicsszállításra, az ócsai tőzegbánya meglévő keskeny nyomtávú „kutyavasútját” akarták továbbfejleszteni, nagyvasúttá, az ócsai vasútállomáshoz csatlakozva, az Öreg-turjánon keresztül. Ezt

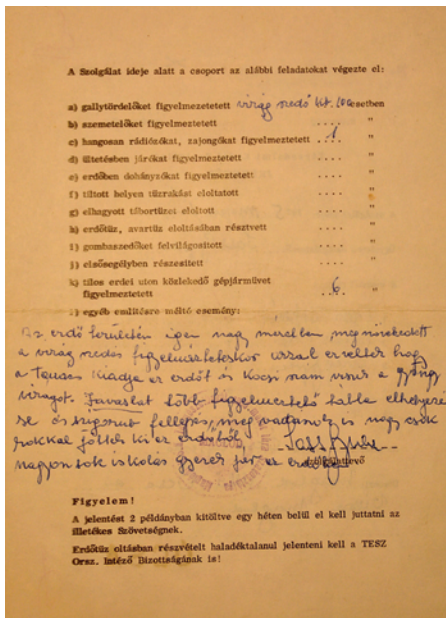
sikerült megakadályozni. A természetvédelmi fejlesztés meggyorsítása céljából végül a fentiek miatt problémássá vált Kiskörös-alja nevű legelőt 1975-ben kítették a tervezett tájvédelmi körzet területéből.

A kavicsbányanyitást a helyi termelőszövetkezet kezdeményezte a rossz minőségű legelőjén. A koncepció az volt, hogy a tsz bérbe adja a területét és köbméterenként 1 forintot kap az évente kitermelt, több millió köbméter kavics után. Több szakhatósági hozzájárulás, engedély a tsz megsegítése címén született. A közben idetelepülő Állami Kavicsbánya Vállalat alkalmazta a bányatörvény vonatkozó paragrafusát, melynek értelmében a föld mélyének kincse az állam tulajdona.

Mivel a szakhatósági engedélyek és a kavicskutatás is megvolt, kisa-játították a termelőszövetkezet területét. A legelő rossz minőségű, alacsony aranykorona-értékű volt, kevés pénzt adtak érte. A tsz perelt, azzal érvelve, hogy közben megjavították a legelő területét, és ezért több pénzt ér. Közben telt az idő. Az egyeztetések folytak. A Kavicsbánya Vállalattól Kerner Mihály, egy térképpel bement a Természetvédelmi Hivatalhoz, ahol az egyik újonnan kinevezett főmérnök, bár nem ismerte kellőképpen a helyzetet, de nagyvonalúan a térképre jelölte a tervezett tájvédelmi körzet határát, de nem a korábban egyeztetett határokkal (E-5-ös út), hanem az A-2-es csatorna vonala mentén húzta be. Ezek után bányatelket fektettek a legelőn és megkezdődött a kavicstermelés. (Később a Kecskeméti Házgyár és az Ócsai Kavicsbánya is megszűnt.)

Időközben az erdészeti igazgatás határait módosították, így áthelyeztek a Budapesti Állami Erdőrendezőséghez, ahol Kovács Mátyás volt a természetvédelmi kirendeltség vezetője.

1975-ben, a védett erdők őrzésére, a Pest megyei Turista Szövetséggel, Spirk Tibor és Kahatek Mihályné vezetésével, Társadalmi Őrszolgálatot szerveztünk (3. ábra). A Dunakeszi Jár-műjavító tanműhelyében figyelmeztető táblákat készítettünk (4. ábra), melyeket kihelyeztük a Nagy-erdő és a Mádencia-erdő környékén.

3. ábra. A Társadalmi Erdei Szolgálat résztvevőinek 1975 május 1-én kelt jelentése az Ócsa környéki ellenőrzésről

Megpróbálkoztunk a kiemelt természeti értékek védelmének érdekében érveket és támogatókat felsorakoztatni. Kemény Bertalan településtervező, Horánszky András az ELTE docense, Loksa Imre zoológus, de dr. Balogh János az ELTE Állatrendszertani és Ökológiai tanszék vezetője, akadémikus, az MTA Biológiai Osztály nevében írásban is kiállt az itteni természetvédelem kiterjesztésének fontosságáért.

A Természetvédelmi Hivatalnál Kopasz Margit erdőmérnök volt a főfelügyelő, aki az ócsai területbővítés előkészítésében tevékenykedett.

Én az erdőrendezőségnél voltam állományban, de Kopasz Margit volt a szakmai irányító. Az átalakuló természetvédelemben nem voltak kialakult szabályok, nem alakult még ki az „ügyrend”. Az erdőrendezőségnél is rögtönöztünk, meg a főfelügyelőnél is. A természetvédelmi érdek, és a népgazdasági érdek gyakran ütközött.

Az előzetes tervek szerint az Ócsai Tájvédelmi Körzet a Kiskunsági Nemzeti Park részeként lett elképzelve és a védetté nyilvánítás is együtt történt volna. A valóságban a KNP egyeztetései hamarabb megtörténtek, és így a Kiskunsági Nemzeti Park alapításáról szóló határozat 1974. december 20-án megjelent, és 1975. január 1-én hatályba lépett.

Az ócsai fejlesztés teljes bizonytalanságban húzódott. Többször elmaradt a továbblépés az előkészületek akadályai miatt. Az elhúzódott védetté nyilvánítás miatt hátrányos helyzetbe kerültünk. A Mezőgazdasági Szakszövetkezet, aminek a képviselőivel Dudás Károly főmezőgazdászunk tárgyalt, egyesült az Új Barázda Tsz-szel. Az új szervezet figyelmen kívül hagyta az előző tárgyalásokat, és új, nagyszabású tervek születtek az idegenből jött tsz-vezetők részéről. A turjánok helyére, a hansági példák alapján, a lecsapolás után, kukoricaföldeket álmodtak. Az itt „hegyeknek” nevezett 2–3 méteres

4. ábra. 1975-ben készült tábla, a Nagy-erdő és a Mádencia-erdő környékén volt kihelyezve (fotó: Sára János)

5. ábra. A kivágott Kali-szőlők utolsó vörös körtéje, 1976 (fotó Sára János)

magaslatokat, melioráció címén el akarták egyengetni, a mélyedésekbe túrni, majd öntözéses gazdálkodást bevezetni, természetesen állami támogatásból. Például a védetté nyilvánítás évében, még kivágták a „Kali-szőlőket” a régi, hatalmas gyümölcsfákkal együtt, és eldőzerolták a több száz éves, ott lévő építményeket, préskunyhókat, szintén állami támogatással, melioráció címén (5. ábra).

MEGALAKULT AZ ÓCSAI TÁJVÉDELMI KÖRZET

A fenti előzmények után végül kihirdetésre került az *Országos Természetvédelmi Hivatal elnökének 3/1975. OTvH számú határozata az Ócsai Tájvédelmi Körzet létesítéséről*, mely értelmében a tájvédelmi körzet 1975. szeptember 9-én 3575,5 ha kiterjedéssel megalakult. A törzskönyvben a 112/TK/75 számot kapta.

A védetté nyilvánító jogszabály fontosabb megállapításai az alábbiak:

„1. *Védetté nyilvánítom, és tájvédelmi körzetnek jelölöm ki az Ócsa környéki lápréteket, láperdőket, az ócsai öregfalut és az ezeket körülvevő területeket [...].*”

„2. *A védetté nyilvánított terület neve: Ócsai Tájvédelmi Körzet [...].*”

„3. *A TK a természetvédelemről szóló 1961. évi 18. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról kiadott 12/1971. (IV. 1.) Korm. sz. rendelet alkalmazása szempontjából országos jelentőségű érték.*”

„4. *A TK Pest megyében: Dabas, Inárcs, Ócsa községek közigazgatási területén fekszik [...].*”

„7. *A TK rendeltetése:*

a) *Őrizze meg a táj jelentős természeti értékeit – mocsár és láperdőket, turjánokat és réteket;*

– *ezeknek az élőhelyeknek a természetes növénytakarójait és állatvilágát,*

b) *Biztosítsa a védett madarak háborítatlan fészkelését és vonulását.*

c) *Őrizze meg a táj kulturális értékeit: – az ócsai „öregfalu” régi műemlék jellegű házait, – az öreghegyi nyeregtető, ollóágas pincesor, – a temető régi, faragott fejfás részét.*

d) *Biztosítsa a tudományos kutatásokhoz szükséges természeti feltételeket.*

e) *A természeti értékek oktatási-ismeretterjesztési célú bemutatásával – a természetben történő élményszerzéssel és felüdüléssel egybekötve – szolgálja a közművelődést.*

f) *Szolgálja a természeti és kultúrértékek megismerésére irányuló turizmust és idegenforgalmat; segítse elő a szabad idő kulturált felhasználását.*

g) *Környezetvédelmi mintaterületként szolgálja természeti környezetünk védelmét.”*

A határozat az Öreg-turjánt és környékét, a Nagy-turjánt és környékét, illetve a Rókást és környékét szigorúan védett területté nyilvánította, összesen 1412 ha kiterjedéssel.

A TK kezelőjeként a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságát jelölte meg.

A jogszabály mindemellett részletesen tárgyalja a terület legjelentősebb értékeit, közli a terület térképét és az érintett terület földnyilvántartási adatait, illetve a tájvédelmi körzet kezelésével kapcsolatos irányelveket.

TERMÉSZETVÉDELMI MUNKA A MEGALAKULÁSTÓL 1990-IG

A megalakulás után az Ócsai Tájvédelmi Körzet és a Dabasi Turjános Természetvédelmi Terület esetében is a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága lett a természetvédelmi kezelő szerv, ahová tájvédelmi körzetvezetőként, áthelyezésre kerültem. Személyemen keresztül biztosítva volt a folyamatosság az ügyek intézésénél.

A TK Nagy-turján, Dabas községhatárhoz tartozó része és a Dabasi Turjános egyaránt a Fehér Akác Tsz tulajdonában volt. A rétek, a mocsarak, a turjános, de a vizes erdők egy része is tsz-tulajdon volt. Természetvédelmi szempontból egy helyen kellett tárgyalnunk. A tsz szakvezetői a gyepek feltörésére törekedtek. A Nagy-turjánban engedély nélkül tőzeget, lápföldet kezdtek bányászni. Az öregebb erdőket kivágni és átalakítani kívánták, az éger és kőris helyett nemes nyárat telepítettek. A Nagy-turjánban, több hektár „turjános” területen nagy gépekkel bakhátakat alakítottak ki, és nemesnyár-dugvánnyal erdősítettek.

Az 1990-es évek végén a Természetvédelmi Hivatal az ócsai és a dabasi termelőszövetkezettől felvásárolt több ezer aranykorona-értékű területet, a fenti részeket is beleértve. (Ma ezeken a területeken a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság gazdálkodik, és végzi a területek természetvédelmi kezelését.)

A KNPI kialakult rutinja alapján kezdtük el a tájvédelmi körzet felállítását és bevezetését az ócsai környezetbe. Valamennyi érintett szervezetet felkerestük, és mindegyikkel írásban emlékeztetőket készítettünk a természetvédelem elvárásairól, lehetőségeiről. Jó hatású volt az addig ismeretlen tárgyaló neve (Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság), és jó stratégia volt, hogy egy-egy tárgyalásra több szakemberrel mentünk.

Nagyobb ügyekben, így kultúrtörténeti értékek megmentése, kavicsbányászás kihatása, a hagyományos mezőgazdasági kultúra megmentése, szőlők, régi gyümölcsfák, préskunyhók, pincesor, de az ócsai Öregfalu és a XII. századi bazilika és környékének a megmentése érdekében többször ülésezett itt az akkori Természetvédelmi Tanács. Az értékek megóvása érdekében olyan neves szakemberekkel működünk együtt, mint pl. Tálasi István akadémikus, néprajz

professzor, dr. Vargha László a népi építészet professzora, Somogyi Sándor akadémikus.

Láthattam, hogy az erdész lelkesedését és elkötelezettségét meghaladják az itt lévő feladatok. Na meg a háttérből többször megjegyezték a hangadók, ez csak egy technikus.

Ennek hatására, jelentkeztem az ELTE bölcsészkar néprajz szakára. Itt, Tálasi professzor útmutatásai alapján, az itthoni, magyar, természeti táj, a kialakuló nemzeti parkok, a természetvédelem igényeihez szükséges feladatokat kaptam, és oldottam meg elméletben. A háttérben ez nem mindenkinek tetszett. Szívesebben tekintettek a külföldi törekvésekre, a külföldi utazásokra. Ugyanakkor nálunk az emberi kultúra mindenhol átszötte, átszővi a táj, a természetvédelem objektumait. A természetvédelem hazai gyakorlata csak akkor kezdett kibontakozni. Alig volt hazai példa a feladatok megoldására. A TK sokszínűsége kis területen tartalmazta egy nemzeti park motívumait és problémáit.

Talán a mezőgazdasággal való egyeztetés volt a legnehezebb. Az egyes területrészekről nem voltak pontos, részletes adataink, fajlistáink az élővilágról, a természeti értékekről. Hiányzott sok törvény és a végrehajtási utasításuk.

Az egyik, több szakhatóság által tartott egyeztető megbeszélésen az ócsai tsz elnöke azzal érvelt, hogy egész életében a hernyók és pöndrók ellen küzdött, „ezek” meg védeni akarják azokat. Megesküdött, hogy évek óta, mint mezőgazdasági szakember, itt dolgozik, de azok a madarak melyeket említünk itt nincsenek. Póling, réti fülesbagoly, goda, piroslábú cankó, ugartyúk, tűzok stb. Ekkor közreadtam egy pár napja készített fényképet a Kiskörös-alja legelő szélében fotózott pólingfészekről. Rögtön kedvezőbb lett számunkra a résztvevők többségének hangulata.

1976-ban a helyi termelőszövetkezet továbbfejlődött és egyesült a Soroksári Vörös Október Tsz-szel. Ekkor vált égetővé a TK kiemelkedő kultúrtörténeti értékei közül az egykori Duna-teraszra települt, Öreg-hegyi pincesor védelmének kérdése. Több száz pincét, préskunyhót, szőlőket kellett megmenteni a szomszédságban lévő mocsárvilággal együtt (Eklézsia-erdő környéke). Ekkor már az építmények 90%-a omladozott, pusztult, a szőlőterület fogyott. Az egyeztetések során három lehetőség körvonalazódott. 1: A termelőszövetkezet felajánlotta, hogy térítés ellenében garantálja a teljes terület rendbetételét. 2: Az idegenforgalom ezt megfelelőnek találta és az IBUSZ, Dunatours, Pegazus cégek meg is indították a szervezett látogatók tömegeit. 3: A nemzeti park tanács kihelyezett ülésén azzal a javaslattal éltem, hogy a kb. 15 hektáros terület legyen kivétel, és ne vegyék el a magántulajdonban lévő szőlő és pinceterületeket. Majd a tulajdonosok, látva, hogy a természetvédelem biztonságot jelent számukra, ki-ki felújítja, fenntartja területét. Az ülésen többen helyeselték elképzeléseimet, különösen a népi építmények

szakértője, dr. Vargha László építész professzor. De a tsz-tagok ekkor már nem rendelkezettek szabadon egykori tulajdonukkal, „a nagypapa örökségével”. Áthidalásként sikerült elérni, hogy a tsz számukra, négyszögölenként 1 forintért, bérbe adta, vagy háztájinak kiadta e területeket a régi gazdáknak. Hosszú távon kiderült, hogy a „bérelt” területeket, használták ugyan, de nem újítták fel, nem gondozták sajátjukként, nem örökölhette a már nem tsz-tag utód. Ez a bizonytalanság már politikai ügy volt. Az eltelt idő bebizonyította, hogy a magántulajdonban megújulnak a szőlők, rang lett pincetulajdonosnak lenni. (Mára a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság lett a legnagyobb gazdálkodó a TK-ban.)

1975-ben már felmerült egy Ócsán működő, helyi fogadóközpont kiépítésének a szükségessége. Méltó környezetben fogadni az ideérkező hivatalos vendégeket és az érdeklődőket. Az Öreg faluban, a XII. századi bazilika szomszédságában.

1978-ban, az Idegenforgalmi Alap támogatásával megvásároltunk egy sok tulajdonosú, romos házat (6–7. ábra). Itt a hátsó szobában lett berendezve az iroda. A „tisztá szoba” és a konyha, tájház és néprajzi gyűjteményként reprezentálta egy ócsai parasztcsalád életét. A melléképületben vizesblokk és kerékpártároló lett kialakítva, ahol 50 Csepel kerékpár várta a látogatókat.

Az építési munkák befejezése után a Természetvédelmi Hivataltól Kovács Gergelyné kultúr történész, az OTvH által biztosított ellátmányból felvásárolta néhány ócsai öreg házból az első berendezési tárgyakat. Béres Erzsébet, a hivatal fotósa elkészítette az első kiállítás megnyitásához a képeket.

A megnyitással egy időben, a természeti környezet tárgyaival, a régi mesterségek termékeivel igyekeztünk reprezentálni az ócsai környezetet. Ilyen mesterségek voltak a gúzskötő, sövénykerítés-építő, kosárfonó, sáskötélműkészítő, vesszősöprű- és tövisborona-készítő, falrakó, szénapakoló a „cúca” segítségével, csíjjék készítő, kopjafafaragó stb.

6. ábra. A tájház kialakítása előtti állapot, Ócsa, 1976 (fotó: Sára János)

7. ábra. A néprajzi gyűjtemény kezdetei az 1980-as évek elején (fotó: Sára János)

A háziasszonyunk, az éppen nyugdíjba vonuló ócsai tanácsitkár, Virág Károlyné, a „falú Kati nénije” lett. Kati néni mindenkit ismert, és így nagy segítséget jelentett a további ügyek, feladatok intézésénél. A berendezett tisztaszoba olyan sikeres volt, hogy a szomszédos templomba, istentiszteletre járók hazafelé benéztek Kati nénihez, ránéztek a vetett ágyra, és elsírták magukat, hogy pont ilyen volt a nagymamájuk szobája. Ennek hatására rengeteg régi tárgy, újabb ruhadarabok kerültek ide. Így alakult ki a néprajzi gyűjtemény, és ez múzeumi gyűjteményként is elismerésre került.

Mindez rengeteg munkával járt, de sem pénz, sem munkaerő nem állt rendelkezésre. Az Öregfaluban, a református imaház mellett a régi, gólyafészkes kéményű öreg iskola kiegészítő, gyogyepedagógiai iskolaként működött, Mító László tanár vezetésével. Az idejáró, általában túlkoros tanulókat a társadalom számára hasznos emberekké kellett nevelni. Tanulni nem szerettek, de szívesen végeztek gyakorlati munkát. Ekkor már a Természetvédelmi Igazgatósághoz tartozva megvettem a szükséges eszközöket, ecsetet, festéket, söprűt, kapát, ásót, lapátot stb. Mító tanár úr diákjai hetente több alkalommal pucolták a régi eszközöket, takarították az udvart. Vasat gyűjtöttek az iskola udvarán. A fémből készült mezőgazdasági eszközök sokszor onnan kerültek a gyűjteményünkbe.

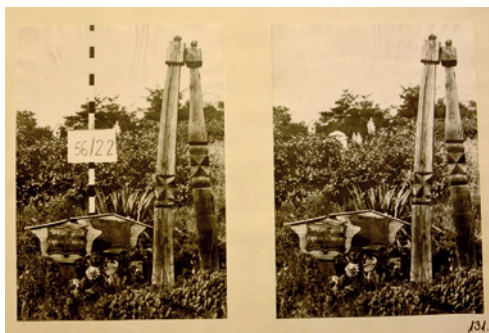
1979 novemberére elkészült a Budapesti Természetvédelmi Igazgatóság megrendelésére Ócsa építészeti emlékeinek hasznosítási tanulmánya, Sisa Béla népi építész közreműködésével. A tanulmányhoz az építmények megóvásához költségbecslés is mellékelve volt. A tanulmányban foglaltakat ma is használják.

1980-ban Marton Zsuzsa V. éves erdőmérnök hallgató diplomaterve készült: *Az ócsai kopjafás temetőrészlet felmérési munkájának elkészítése feltárásának megtervezése* címen.

Még ebben az évben, az elkészült térkép koordinátái alapján, fényképek készültek a kopjafás temetőrész sírjeleiről, két gimnazista, Mráz Zoltán és Méri László közreműködésével (8. ábra). A képek alapján később Pap Ágnes készített tollrajzokat az egyes kopjafákról.

1981-ben, Kopasz Margit és Sára János írásában, megjelent az *Ócsai Tájvédelmi Körzet* TKM-kiadvány, mely több kiadást is megélt (KOPASZ és SÁRA 1986).

Pap László református lelkiésszel sokat beszélgettünk mi legyen a kopjafás temetőrész sor-

8. ábra. Részlet a kopjafás temetőről készített fotódokumentációból, 1982

sa (9. ábra). 1986-ban Baranyi József erdész leírást készített a teendőkről. A kitakarítást eddigre el is kezdte a Magyar Természetbarát Szövetség TESZ csapata, Magyarszéky Béla vezetésével. Pap László tiszteletes úr felvette Sztana Zoltán asztalost, és megvásárolta egy asztalosműhely felszerelését az igazgatóságunk támogatásával. A helyreállított Lőrinc u. 1. sz. házban kialakítottuk és berendeztük a mestergerendás asztalosműhelyt a kopjafák javításához, esetleg igény szerint új kopjafák készítéséhez és a begyűjtött fából lévő tárgyak restaurálásához.

(A temető értékei csak úgy őrizhetők meg, ha továbbra is lesz kopjafás sírjeles temetkezés. Többfelé látni a temetőben új, kopjafás sírokat. A település tudós lelkipásztora Békessi Panyik Andor és felesége is az ócsaiak felé példaként, kívánságára kopjafás sírban nyugszik.)

A műhely pénzügyi költségeit az igazgatóság fedezte. Miután elkerültem a tájvédelmi körzetből a műhely helyén vadászházat rendeztek be, készenléti, több funkcióra alkalmas ágyakkal. Ma a tájház udvarán látható néhány restaurált sírjel (10. ábra) és az eresz alatt néhány régi fa, asztalos szorító. A temetőben a 24. órában vagyunk a sírjelek megmentése terén (11. ábra), a fákat tüzre hordják, és fokozatosan megsemmisülnek.

1979-ben, végre, az Öreg-turjában befejeződött a tőzegkitermelés. A záró tárgyaláson a Dabasi Földhivatal vezetője rendelkezett a Magyar Állam tulajdonában lévő 160 hektár mocsaras, kivett művelési ágú terület további tulajdonosi kezeléséről a Természetvédelmi Hivatal javára.

9. ábra. Barokkos faragású ócsai kopjafák, 1975 (fotó Sára János)

10. ábra. A teljes pusztulástól megmentett, ma a tájház udvarán őrzött kopjafák, 2017 (fotó: Korda Márton)

A Pest megyei Tőzegkitermelő Vállalat átalakult, Pest megyei Településszisztásági Vállalattá. A TK-ban lévő, kb. 1 hektáros üzemi területen szippantós autók által használt telephelyet alakítottak ki, így az épületeket nem tudtuk megszerezni. Ezután az egyik fő gondunk, a szippantós autók tartalmát a védett területre ürítő lelkiismeretlen dolgozók megfegyelmezése lett.

1980-ban a romos „Kalán ház”, mely „zsellér ház” (az elnevezés a volt tulajdonosokat jelzi), került megvásárlásra a műemlék-felügyelőség segítségével (12. ábra). Pénz ekkor nem volt a renoválásra. Sőt, voltak olyan belső tanácsadók, akik parkoló kialakítását javasolták a ház helyén. A tél folyamán a Budapesti Népművészeti Egyesület Ifjúsági Csoportjának segítségével több száz kéve nádat vágunk az Öreg-turjánban a ház tetejének

kijavításához (13. ábra). Teljesen véletlenül ekkortájt fogadtuk a 23-as Építőipari Vállalat Ifjúsági szervezetétől érkező, fiatalokból álló kerékpártúrázó csoportot. Miután elmeséltem nekik az épületekkel kapcsolatos problémákat két napot vállaltak társadalmi munkában, kb. 20 fővel. Valamennyien építőipari szakmunkások voltak, kőműves, ács stb. Két nap alatt megjavítottuk a leomlott kéményt (14. ábra), a beszakadt nádtetőt, helyreállítottuk a tornácot, megmentettük a házat.

11. ábra. A kopjafás temető utolsó, pusztuló kopjafáinak egyike 2017-ben (fotó: Korda Márton)

12. ábra. A Kalán-ház felvizesedett falának javítása, 1980 (fotó: Sára János)

13. ábra. A vályogfalú Kalán-ház beázó nádtetőjének felújítása, 1980 (fotó: Sára János)

A tájvédelmi körzet nevében kaptak egy szép levelet, melyben igazoltam, hogy hány óra társadalmi munkát teljesítettek. A házat ekkor munkás melegedőnek hívtuk. Már működött a helyreállított kemence, amiben Kovács Kálmán, „Kami”, finom mákos-meggyes töltött bejglit, kenyeret, cipót, pogácsát sütött. A csoportok, az itt táborozók már rendelhetek ócsai programokat is. Nagy lett a népszerűsége a működő, döngölt padlójú, búbos kemencés épületnek.

Nehézséget jelentett az egyszemélyes tájvédelmi körzet, ahol kisegítőket naponta tudtam csak felvenni a TIT-szervezet segítségével. Nehéz megoldás volt ez, mert Kati néni és a túravezetők sokszor csak három hónap múlva kapták megapidíjukat.

1982-ben nagy változás következett be. Nagy László, a mezőgazdasági képzettség megszerzése után, természetvédelmi őri kinevezést kapott, így a terület napi őrzése jelentősen megerősödött.

(Több évtizedes együtt dolgozás után Nagy László ma is betölti tisztségét a TK-ban. Az ócsai TK eredményes fejlődésének ez a folyamatosság is feltétele.)

1982-re elkészítettem az Ócsai Tájvédelmi Körzet fenntartási-fejlesztési tervét dr. Barcsay László útmutatásai alapján. A terveknek még ma is vannak használatban lévő munkarészei.

1983-tól a Magyar Természetbarát Szövetség Társadalmi Erdei Szolgálata, Magyarszéky Béla vezetésével, több éven át tartott itt nyári táborokat. Délelőtt dolgoztak, délután a terület látnivalóit keresték fel (15. ábra).

Első évben a régi tőzegtelep környékét, a következő évben az Alsónémedi határában a TK szélén lévő homokhordással, illetve illegális szemétkerakással érintett gödröket rekultiválták, kézi erővel. Csikófark, homoki kikerics stb. jelezte a még érintetlen apróbb gyepfoltokat. Harmadik évben az orgonabozóttal benőtt, kissé szemetes kopjafás temetőt tették rendbe.

14. ábra. A leomlott kémény felújítása, 1980
(fotó: Sára János)

15. ábra. A társadalmi erdei szolgálat
táborozói kilátót építenek az Öregturjánban,
1983 (fotó: Sára János)

1983-ban az Öreg-turján Ócsa felőli szélén megkezdte madárgyűrűző és madármegfigyelő munkáját Radács Ali bácsi és Csörgő Tibor csapata. Dr. Andrikovics Sándor vízi rovarokat gyűjtött, és vízmintákat elemzett. (Ma itt található, és azóta is működik dr. Csörgő Tibor vezetésével az Ócsai Madárvárta.)

Ebből az irányból érkeztek akkortájt a szeméttlerakók, a tözeggödörkbe szennyvizet ürítő szippantós autók, de a fürdőzők, a nagyszámú horgászok, halászok, gyűjtögetők és pézsmapocokfogók hada is. Esténként a hazaérkező szippantós autók vezetői az utolsó szennyvízürítést igyekeztek gyorsan a mocsár szélén megoldani. Az utakra sorompókat helyeztünk ki, de fokoztuk az aktív természetvédelmet, az őrszolgálatot is. A rend lassan helyreállt.

1984-ben az Öreg-hegyen kisajátítottunk egy romos pincegödört, anya- és oldalpincével. A beomlott életveszélyes gádort kiboltívezettük. Reischl Gábor építésmérnök, aki a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Építészeti Tanszékén Tomory László tanszékvezető mellett dolgozott, 1980-ban elkészítette az Ócsai Öreg-hegyi Pincesor felmérését. Ez a dokumentáció szolgált segítségül a későbbi munkálatoknál. A pincesor geodéziai felmérését Lovas Gábor, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem diplomázó hallgatója készítette. A pince további felújítására nem kaptunk pénzt. Ekkor 10 éves együttműködést kötöttünk az Épület Asztalos Ipari Vállalat Ócsai Üzemével. Ők elkészítették az oldalpince berendezését, az ajtókat, és alkalmanként mi is használtuk a helyet. A pincegádor nádtetőjét magunk tettük rendbe. A sármunkát, a tapasztásokat az ÉPFA cégnél kisegítő munkát végző szovjet katonák segítették (akik tiltakoztak elnevezésük ellen: egyesek ukránnak, más részük belorusznak nevezte magát). Értettek a sármunkához. Fizetésképpen egy demizson bort kaptak, nagy meglepetésükre (16a–b. ábra). (Az ÉPFA vállalatot azóta felszámolták, a pince azóta a DINPI kezelésében működik.)

16a–b. ábra. A Öreghegyi pince felújítása szovjet (ukrán és belorusz) katonák segítségével, 1985 (fotók: Sára János)

1985-ben a helyi művelődési házzal összefogva konferenciát és kiállítást rendeztünk „Táj, természet, környezet” címmel a Református Imaházban. A megszervezésben Pál László dabasi szociológus volt a konferencia koordinátora. A kiállítást Pozsgay Imre későbbi államminiszter nyitotta meg (17. ábra). Vendégeink voltak, a helyieken kívül, Bíró Zoltán, Für Lajos és dr. S. Nagy László igazgató. A kiállított képeken megmutattuk a tájvédelmi körzetet és az ott élőkről, munka közben készített képeket. Sokan magukra ismerhettek. Elfogadtatásunkban mindez sokat segített. A kiállítás megnyitó másnapján a Szabad Európa Rádióban közlemény hangzott el az Ócsai Református Imaházban megrendezett természetvédelmi kiállításról.

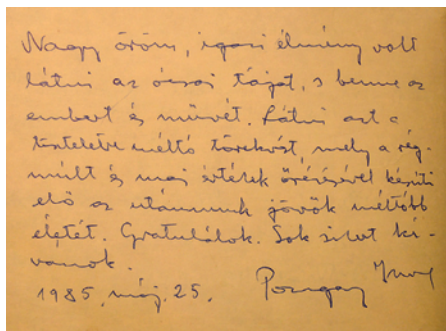
1989-ben a TK-ból 1080 hektárt, Magyarország nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyei alapján, ramsári területnek nyilvánítottak.

EMLÉKEK A DABASI TURJÁNOS TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETTEL KAPCSOLATBAN

A legmélyebb, lefolyástalan részeken, lábas-égeres és -kőrises láperdők találhatók. Az erdőt körülvevő réteken az ott gazdálkodók, száraz időben igyekeztek néhány ekenyomot beszántani a vizes részek irányába. Ha több volt a csapadék felhagyták az így felszántott részeket. A természet játéka, hogy a bolygatott területeken megjelentek a ritka növények orchideák, bangók, nőszirmok tömegei. A partosabb részeket, mely itt 50–80 centimétert jelentett, időnként a „síkár-szedők”, síkárgyöker-kitermelők „bandája” vette bérbe (bandákban végezték a munkát), és termelte ki a gyökereket. Erre az első és második világháború után is volt példa. Az élesmosófű, az árvalányhaj, a tippanok, és a fenyérfű (helyi néven „grenner”) gyökere alkalmas volt kefe készítésére. A kereskedők keresték a kefealapanyagot, a rétek tulajdonosai meg szívesen látták a síkárosokat, mert elmondásuk szerint a munkájuk nyomán szelídült a rét.

A tsz megalakulása után több helyen becsatornázták a területet, és rizsföldeket alakítottak ki. A rizstermesztés felhagyásával e területeken visszatelepült a vizet kedvelő növényvilág.

A „nagy traktorok” megjelenésével növekedett a nagyobb területrészek beszántásának a veszélye. Mindenáron növelni akarták a szántók mennyiségét.

17. ábra. Pozsgay Imre beírása a tájházi emlékkönyvbe, 1985

Az 1987-ben kiterjesztett védettség ellenére sem tudunk megegyezni a termelőszövetkezettel. Nem akarták sem eladni, sem rétnek hagyni a már védett és 148 hektárra növelt területet.

Ekkor a Dabasi Földhivatalnál kiderítettem, hogy a Dabasi Fehér Akác Termelőszövetkezet kezelésében jelentős állami tartalékterület van. Az államtól megkértük és megkaptuk a tartalékterületek terhére a 148 hektár kezelői jogát.

Ettől fogva a természetvédelem érdekében a helyi állattartóknak kaszálásra bérbe adva oldottuk meg a területek fenntartását. A kisebb területeket, a géppel nem járható erdei tisztásokat a bérlők ekkor még kézzel kaszálták, megakadályozva azok erdősülését. A sok bérlő rendszeres ellenőrzés mellett garantálta a biodiverzitást, mivel nem azonos időben végezték a munkálatokat, szemben a nagyobb területeket bérlőkkel.

A területet átszelő vízelvezető csatornában ekkor a legmélyebb részekben még virított a fehér tündérrózsa, mint indikátornövény.

A nyolcvanas évek végén a vízügyi szervek kimélyítették a tőlünk 100–200 méterre húzódó XX. csatorna medrét. Átvágták a Buckák területrészen a szűkületet. Ez kihatással lett a vizes területünkre. A tavirózsa eltűnt, de az 1–2 méterrel kimélyített XX. csatornában megjelent. A tőlünk néhány kilométerre húzódó XX. csatorna Duna-völgyi-főcsatornába való betorkollásánál elhelyezett tiltó nem oldotta meg a védett terület vízgondjait.

Még mindig látszik egy lehetőség, melynek az előzetes tervei is részben elkészültek, Dabasi Tározó címen, már 2002-ben (KEVITERV 2002). A tározó segítene a védett terület vízigényének biztosításában is.

Az Ócsai TK-ban a ligeterdők tisztásait a Ráckevei Erdészet illetményföldként adta a dolgozóinak, vagy törekedett a szabad gyepterületek beerdősítésére. Az erdősítés hatására sok ritka növényfaj visszaszorult, de elszaporodtak az inváziós növények, a zöld juhar, a bálványfa és az amerikai kőris is.

A vadásztársaság nagy lelkesedéssel hordta a gyommagvakkal kevert ocsút az erdei tisztásokra. A nagy tömegű vaddisznó, őz, szarvas ideszoktatása, a vad taposása, a gyomosodás egyaránt természetkárosító a lápvidéken.

A Dabasi Turjánosban 1987-ben az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, 6/1987. (VII.10.) OKTH számú rendelkezése értelmében a terület egyes részeit fokozottan védetté nyilvánították és a 44-ha-os területet 158 hektárra bővítették.

*

Köszönetnyilvánítás – Köszönettel tartozom S. Nagy Lászlónak a nála fellelhető dokumentumok rendelkezésre bocsátásáért.

IRODALOMJEGYZÉK

- ANON. (1966): Védetté nyilvánított szikes tavak, homokpuszták – páratlan madár- és növényvilággal. – *Népszabadság* **24**(3): 9.
- BOROS, Á. (1936): A Duna–Tisza köze köriserdői és zombékosai. – *Botanikai Közlemények* **33**(1–6): 84–97.
- HORVÁTH, A. (1954): Az alföldi lápok puhatestűiről és az Alföld változásairól. – *Állattani Közlemények* **44**(1–2): 63–70.
- KAÁN, K. (1931): *Természetvédelem és a természeti emlékek*. – Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 312 pp.
- KENYERES, L. és ifj. TILDY, Z. (1960): *Védett természeti ritkaságaink*. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 230 pp.
- KERNER, A. (1858): Über die Zombék-Moore Ungarns. – *Verhandlungen der zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien* **8**: 315–316.
- KERNER, A. (1874): Die Vegetations-Verhältnisse des mittleren und östlichen Ungarns und angrenzenden Siebenbürgens. LXVI. – *Österreichische botanische Zeitschrift* **24**(3): 18–24.
- KEVITERV (2002): *Duna–Tisza közí hátság vízviszonyainak javítása tározók létesítésével*. – Keviterv Akva Mérnöki Vállalkozási Kft., Szolnok.
- KOPASZ, M. és SÁRA, J. (1986): *Ócsa Tájvédelmi Körzet. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára* 85. – TKM Egyesület, Budapest, 18 pp.
- LÖKÖS, L. (szerk.) (2001): *Diaria itinerum Pauli Kitaibelii*. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 466 pp.
- PAPP, J. (1966): *Védett területek, növény- és állatritkaságok*. – Panoráma, Budapest, 156 pp.
- SÁRA, J. (1987): Környezetvédelmi gondok Dabason. – *A falu*, **1987**/3.
- TUZSON, J. (1914): Képek a Magyar-Alföld növényvilágából. – *Természettudományi Közlöny* **46**: 329–347.
- TUZSON, J. (1915): Képek a Magyar Alföld növényföldrajzi tagolódása. – *Mathematikai és Természettudományi Értesítő* **33**: 143–220.

ADDITIONS TO THE HISTORY OF THE ÓCSA LANDSCAPE
PROTECTION AREA AND THE DABAS TURJÁNOS NATURE
CONSERVATION AREA FROM THEIR ESTABLISHMENT UNTIL 1990

János SÁRA

H-2119 Pécel, Hősök útja 36/A, Hungary. E-mail: sarajanos@freemail.hu

Additional information on the history of the Ócsa Landscape Protection Area and the Dabas Turjános Nature Conservation Area is presented. An overview of the conditions, which have led to the establishment of these two protected sites is given. Circumstances, experience, and special knowledge significantly contributing to the protection of these areas, accumulated during the 30 years the author spent with nature conservation within the region, are summarised. These might serve as a good basis for understanding the present state of the area as well as to a comprehensive historical overview yet to be written about the region.

Key words: Dabas Turjános, wooden grave-post, cemetery, Ócsa Landscape Protection Area, history of nature conservation